Nadat Nederland in 1945 berooid en uitgeput uit de oorlog was gekomen, was het van onze zijde, dat de later zo bekend geworden leuze werd uitgegeven, het na-oorlogs beleid te richten op ‘herstel en vernieuwing’: herstel van hetgeen door oorlog en bezetting aan goeds was verloren gegaan, maar tevens een vernieuwing van de grondslagen van ons volksbestaan, opdat het nieuwe Nederland een land zou wezen, waarin welvaart en sociale rechtvaardigheid, individuele scheppingsdrang en solidariteitsbesef, hand in hand zouden gaan.

Ik zou niet durven beweren, partijgenoten, dat de grote verwachtingen, die wij in 1945 koesterden, alle volledig in vervulling zijn gegaan. Misschien hebben wij de kracht van de vemieuwingswil, die wij in het Nederlandse volk aanwezig veronderstelden, wat overschat. In elk geval waren de oorlogsverwoestingen in hun feitelijke uitwerking ernstiger dan wij kort na de bevrijding, zelfs aan de hand van reeds spoedig beschikbare en tamelijk betrouwbare cijfers, konden taxeren. Volgens een in de zomer van 1945 door de Nederlandse regering

opgesteld memorandum was gedurende de oorlogsjaren van het Nederlandse nationale vermogen, dat vóór de oorlog rond ƒ 35 milliard bedroeg, voor een waarde van ongeveer ƒ 11 1/2 milliard vooroorlogse guldens, dat is dus vrijwel 1/3 gedeelte, verloren gegaan, terwijl werd aangenomen dat na de bevrijding nog een productiederving zou optreden van ƒ 300 millioen vooroorlogse guldens, een taxatie, die bepaald nog te laag is geweest. De ontwrichting kwam niet alleen tot uiting in de wanhopige toestand, waarin zich het vervoersapparaat bevond, in de lege fabrieken, waaruit voorraden en machines waren weggeroofd, in de ondervoeding van onze bevolking, maar ook in de ontwaarding van de Nederlandse gulden en de ontzaglijke hoogte, waartoe de staatsschuld was gestegen. Tegenover de milliarden van bankbiljetten, die de handlangers van de bezetter hadden laten drukken, en het andere geld stonden nauwelijks goederen, die te koop werden aangeboden, en de staatsschuld was, inbegrepen wat men ‘nakomende kosten' zou kunnen noemen, gestegen van rond ƒ 4 milliard vóór de oorlog tot een bedrag in de orde van grootte van ƒ 25 milliard na de bevrijding.

Ik vertel dit alles niet om oude wonden open te halen, die geleidelijk aan gesloten behoren te worden. Ik vertel dit alleen om vast te stellen, dat niemand een verstandig woord over de na-oorlogse ontwikkeling van ons land en over de huidige sociaal-economische verhoudingen kan vertellen, die niet van deze fundamentele feiten

uitgaat, en dat zij, die alleen maar vergelijkingen trekken met hoe het vóór 1940 was, zonder rekening te houden met wat in de oorlogsjaren is gebeurd, niet het recht hebben om ernstig te worden genomen.

Het zijn deze schrikbarende verarming en verwoesting, die hun stempel op het Nederlandse leven van na 1945 en op de ontwikkeling van de sociaal-economische verhoudingen sinds de bevrijding hebben gesteld. Ook voor een volk geldt, dat het, op den duur gezien, niet meer kan uitgeven dan het zelf heeft geproduceerd. Wat aan goederen uit het buitenland wordt ingevoerd, moet met uitvoer van andere goederen en diensten worden betaald. Men kan zich tijdelijk helpen door uitverkoop te houden van door vroegere generaties opgebouwde beleggingen in het buitenland. Wij hebben dat gedaan, maar dergelijke spaarpotten duren meestal niet zo lang. Men kan proberen in het buitenland leningen te sluiten. Ook dat hebben wij gedaan, maar leningen moeten, met rente, worden terugbetaald en zij betekenen dus alleen maar een verschuiving van de moeilijkheden. Wanneer tenslotte de nood erg hoog is gestegen, zijn er soms goede vrienden, die met schenkingen willen bijspringen. Wij mogen ons gelukkig prijzen, dat regering en volk van de Verenigde Staten de internationale solidariteit hebben willen betrachten door het uitgeputte Europa, en ook ons land, met milliarden bedragen door onze moeilijkste jaren heen te helpen, en ik meen, dat ik ook bij deze terugblik niet mag nalaten, daarvoor de dank van het Nederlandse volk uit te spreken. Maar dit alles neemt niet weg, dat opvoering van de nationale productie voor een volk, dat zichzelf respecteert, de enige manier is om op eigen benen te kunnen staan. En wanneer dus het richtsnoer voor ons politieke optreden sinds de bevrijding was gelegen in de dubbele eis van welvaart én sociale rechtvaardigheid, dan betekende daarbij ‘welvaart’ in de eerste plaats: meer produceren.

Zien wij nu op de sinds 1945 verstreken jaren terug, dan is het duidelijk, dat ons daarbij bijzondere moeilijkheden niet bespaard zijn gebleven. Ik laat voor het ogenblik nog maar even buiten beschouwing de sterke Nederlandse bevolkingsaanwas, die ons volk dwingt tot een veel grotere kapitaalvorming dan zonder bevolkingsaanwas nodig zou zijn, en daarmee tot een beperking van de consumptie, want wat voor kapitaalvorming opzij wordt gezet, kan niet tegelijk voor consumptie worden gebruikt Ik denk daarbij in het bijzonder aan de gebeurtenissen, die het beste met het woord ‘Korea’ kunnen worden samengevat en die ons voor nieuwe, uiterst zware opgaven stelden, juist op het ogenblik, waarop de eerste moeilijkheden overwonnen schenen te zijn en waarop een voorlopig evenwicht scheen te

zijn bereikt Al deze dingen — met name de beperking zowel van de investeringen als van de consumptie, die nodig was — liggen nog wel zodanig in het geheugen, dat ik daarop nu niet verder behoef in te gaan. Wij herinneren ons allen de beroemde — of beruchte — consumptiebeperking van 5% en de vooral in de Tweede Kamer hevige debatten, die werden gevoerd over de daarmede samenhangende wetsvoorstellen tot belastingverhoging. Voor het ogenblik schijnt het mij voldoende vast te stellen, dat mede dank zij de toen gevolgde politiek van wat men 'nationale zuinigheid' zou kunnen noemen, in 1952 zowel onze uitvoer als onze deviezenpositie zodanig verbeterden, dat men in het buitenland wel van 'le miracle néerlandais' — het Nederlandse wonder — heeft gesproken. Terwijl in 1951 onze deviezen bij honderden millioenen guldens wegstroomden uit wat een dodelijke wond van onze economie scheen te zijn en terwijl het nationale faillissement ons aangaapte, namen de gebeurtenissen in 1952 een bijna wonderbaarlijke keer, en sloten wij het jaar 1952 met een deviezenwinst van rond ƒ 2 milliard af. Zoals de zaken op het ogenblik staan, mogen wij de strijd om de zgn. betalingsbalans voorlopig als gewonnen beschouwen, waarbij ik overigens in het bijzonder de nadruk op het woord 'voorlopig' leg; want een klein en internationaal georiënteerd land als het onze is in dit opzicht veel kwetsbaarder dan andere, grotere landen, waar het internationale handelsverkeer een geringer betekenis heeft, en een percentsgewijs niet eens zo erg grote verandering ten ongunste kan de hele zaak weer op losse schroeven zetten. Maar deze overwinning met betrekking tot de betalingsbalans hebben wij moeten betalen met de hoge prijs van een niet onbelangrijk toegenomen werkloosheid. Ik wil, zonder op het ingewikkelde vraagstuk van de samenhang tussen betalingsbalans en werkgelegenheid diep in te gaan, toch uitdrukkelijk vaststellen, dat een zekere toeneming der werkloosheid ten gevolge van onze pogingen om het betalingsbalansevenwicht te redden, onvermijdelijk was, en ik meen dit met een enkel woord wel duidelijk te kunnen maken. Tot in 1951 waren onze moeilijkheden hierin gelegen, dat wij *als volk* meer uitgaven dan wij verdienden: want dat wil een betalingsbalanstekort toch eigenlijk zeggen. De enige oplossing was dus die, welke wij ook gekozen hebben: beperking van de nationale uitgaven, voor consumptie en voor investeringen beide. Maar het ligt voor de hand, dat een consumptiebeperking betekent, dat minder geld kan worden besteed voor — en dat er dus minder vraag is naar consumptiegoederen, *ook voor zover zij door de binnenlandse industrie worden geleverd,* en dat er dus minder werkgelegenheid zal zijn in de voor de binnenlandse markt werkende industrie van consumptiegoederen. Op

dezelfde wijze betekent beperking van investeringen minder werkgelegenheid in de machine-industrie, in de bouwnijverheid enz.; ik behoef er maar aan te herinneren, dat de investeringsbeperking in het begin van 1952 inderdaad tot een ernstige terugslag in de bouwsector heeft geleid. En zo is het dan ook met de werkloosheid gegaan.

Ik zal U niet met al te veel cijfers vermoeien, maar wat dit punt betreft mag een enkel cijfer toch niet achterwege blijven. Op 31 December 1949 waren er in ons land — zonder de geregistreerde D.U.W.-arbeiders — 60.800 werklozen. Op 31 December 1950 was dit aantal opgelopen tot 83.100, op 31 December 1951 tot 120.300, terwijl het aantal ingeschreven werklozen op 31 December 1952 niet minder dan 144.000 bedroeg, dat is aanmerkelijk meer dan het aantal waarbij het signaal 'onveilig' moet worden gehesen. Het verloop van zaken komt dus hierop neer, dat wij, terwijl wij de ene moeilijkheid — onze betalingsverhouding met het buitenland — tot een oplossing brachten, ons tegelijkertijd voor een nieuwe moeilijkheid zagen geplaatst — de toenemende werkloosheid — die wel zo ernstig kan worden als de vorige, en die op haar beurt, zij het op andere wijze, onze welvaart en het sociale evenwicht kan bedreigen. Het is dan ook duidelijk, *dat op dit ogenblik de strijd tegen de werkloosheid bij de sodaal-economische politiek voorop moet worden gesteld* en dat daarbij enig risico naar de kant van de betalingsbalans mag worden genomen. Van de zijde van de Tweede Kamerfractie is dit standpunt met klem van redenen naar voren gebracht bij de algemene beschouwingen over de Rijksbegroting voor 1953. Wij verheugen ons er in, dat omtrent dit gewichtige richtsnoer van het te volgen beleid tussen ons en de regering geen verschil van mening bestaat; men mag zelfs zeggen, in het overgrote deel van het Nederlandse volk geen verschil van mening bestaat, al wordt over de middelen tot bestrijding van de werkloosheid niet overal gelijk gedacht: ik kom daarop straks terug.

Maar tenslotte kwam over dit alles heen, dat werkelijk al ruimschoots genoeg was aan hindernissen op onze weg, in de nacht van 31 Januari op 1 Februari 1953 bovendien de watersnoodramp, een ramp van ongekende omvang, die, afgezien van het persoonlijke leed, een enorme schade heeft veroorzaakt, en die ons opnieuw voor een aantal nieuwe moeilijkheden op het terrein van het sociale en economische leven plaatst.

Partijgenoten, het schijnt mij noodzakelijk, dit alles ons duidelijk voor ogen te stellen. De wereld van 1953 is geen luilekkerland, en wat wij willen bereiken, zullen wij ons in een harde en moeizame arbeid moeten verwerven. Maar voor een sterk en krachtig volk is dit geen schrikbeeld, en een sterke en beginselvaste Partij als de onze laat zich daardoor niet

ontmoedigen. Wij hebben in oorlog en bezetting de moed niet laten zinken. Wij hebben na de bevrijding het puin van de oorlogsjaren geruimd en met enthousiasme aan het leggen van nieuwe grondslagen meegewerkt. Wij zijn er van overtuigd, dat een socialistische beweging, die haar idealen niet verloochent, een uitweg kan wijzen in welke situatie ook. Wij weten dat ons socialistische ideaal niet verloren kan gaan. Het is van deze volstrekte zekerheid uit, dat wij als socialistische beweging de huidige toestand willen analyseren en onze oplossing aangeven; een oplossing, die niet volledig kan zijn omdat wij nog niet in een socialistische wereld leven, maar in een wereld, die de fouten van het kapitalistische stelsel als een loden last op de schouders meedraagt; een oplossing, die begrensd wordt door de feitelijke mogelijkheden van deze zware tijd; maar toch een oplossing die, indien zij wordt aanvaard, ons wederom een stapje dichter zal brengen tot die wereld van gerechtigheid en solidariteit, waarvan wij dromen.

Wanneer ik thans terug keer tot het vraagstuk van de werkloosheid, dan wil ik vooropstellen, dat het onmogelijk is de werkloosheid helemaal te doen verdwijnen. Ook onder de gunstigste omstandigheden blijft bestaan wat wel de *frictie-werkloosheid* wordt genoemd: de in beginsel tijdelijke werkloosheid van diegenen, die uit een vroegere betrekking zijn ontslagen, maar die niet dadelijk een nieuwe betrekking kunnen vinden. Er is daarnaast een *seizoenwerkloosheid* in bepaalde bedrijfstakken, afhankelijk dikwijls van de invloeden van het klimaat, die wij niet in de hand hebben, maar waaraan door een zorgvuldige opbouw van het economische leven toch heel wat kan worden gedaan. Tot dusver is dit probleem echter niet systematisch genoeg aangepakt. Een van de middelen om de werkgelegenheid en daardoor tegelijk de nationale productie te vergroten is daarom gelegen in het bevorderen van maatregelen, om de seizoenwerkloosheid terug te dringen, wat in de concept-resolutie, die U wordt voorgelegd, wordt gevraagd. In de derde plaats is er — en zal er ook altijd wel blijven — het vraagstuk van de *moeilijk plaatsbare werklozen;* het vraagstuk van hen, die door hun aanleg of karakter moeilijk in het arbeidsproces kunnen worden opgenomen. Toch ligt ook hier een belangrijk stuk verantwoordelijkheid van de gemeenschap, vooral van een gemeenschap, zoals wij die wensen, dat wil zeggen een gemeenschap die uit de gedachte van de onderlinge solidariteit wil leven. Want al deze mensen met hun moeilijke karakter en hun afwijkende aanleg hebben zichzelf ook niet gemaakt. Zij hebben die aanleg of dat karakter óók meegekregen, en het zijn misschien juist bepaalde maatschappelijke gewoonten die ook anders zouden kunnen zijn, waartegen zij

opbotsen. En wanneer de oorzaak van hun moeilijke plaatsbaarheid schuilt in een tekort aan ontwikkeling of vakkennis, dan is het wederom de maatschappelijke organisatie, die daarvoor, althans voor een deel, mede de verantwoordelijkheid draagt. Wanneer wij daarom deze groep van de bevolking in de kou zouden laten staan, dan zou dat een gebrek zijn aan solidariteit, aan verantwoordelijkheidsbesef, aan liefde, dat in strijd zou zijn met ons socialistisch beginsel zelf. Daarom heeft speciaal de socialistische beweging de plicht, in het bijzonder de aandacht voor de grote groep van de moeilijk plaatsbaren te vragen: wat wij dan ook doen.

In de vierde plaats is er de werkloosheid van wat wij de achtergebleven gebieden in ons land plegen te noemen; die streken van ons land, waar de economische structuur niet deugt, en waar een blijvend overschot aan arbeidskrachten geen regelmatig werk kan vinden. Op de oorzaken ga ik niet in, maar duidelijk is, dat wij ook hierin niet mogen berusten. Grootscheepse ontwikkelingsplannen zijn nodig, waarbij deze gebieden voor het moderne economische leven worden opengelegd. Een belangrijke taak komt hier aan de overheid toe, die door de aanleg van verkeersmiddelen en industrieterreinen en het openen van scholingsmogelijkheden het klimaat moeten scheppen, waarin ook deze gebieden aan de algemene welvaart deel kunnen hebben.

Naast deze bijzondere vraagstukken blijft echter het probleem van de algemene stijging van de werkloosheid. Want werkloosheid betekent niet alleen maar minder productie en dus minder welvaart; werkloosheid betekent niet alleen maar dat bepaalde groepen van de bevolking minder inkomen hebben dan zij kunnen genieten, al is dat erg genoeg op zichzelf. Werkloosheid betekent bovenal het geestelijke leed van wie uit het arbeidsproces is uitgestoten, de schending van de menselijke persoonlijkheid en het verlies van menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid; zij betekent de verdeling van ons volk in de gelukkigen die werk hebben enerzijds, en de wanhopigen, de maatschappelijk machtelozen anderzijds; zij schept de voedingsbodem voor elke wanhoopsdemagogie en voor de ontbinding; zij is de kweekplaats voor communisme en geestelijke onvrijheid. Wie zich de verdediging van de geestelijke vrijheid en van de ontwikkelingsmogelijkheden van een waarlijk socialisme ten doel stelt," ziet zich onder de huidige omstandigheden — helaas — voor de taak gesteld om een verdedigingsapparaat op te bouwen tegen de gevaren, die ons van buiten af bedreigen. Maar *recht* om verdedigd te worden heeft slechts een samenleving, die *waard* is verdedigd te worden; d.w.z. een samenleving die zelf streeft naar sociale

gerechtigheid en naar de solidariteit met hen, die tussen de raderen van de maatschappelijke machine vermorzeld dreigen te geraken. In zover kunnen wij zeggen, dat de strijd tegen de werkloosheid tevens een strijd is vóór de geestelijke vrijheid, maar óók, dat het slechts het socialisme is, met zijn hoger beginsel van samenleving dan het kapitalisme, dat op den duur deze strijd voor de geestelijke vrijheid kan winnen.

Partijgenoten: het is altijd gevaarlijk te veel goeds te zeggen van de eigen beweging en van de eigen idealen. En toch ben ik er van overtuigd, dat een volgende generatie — ondanks alle fouten en onzekerheden die onze politiek sinds 1945 mag hebben vertoond — zal erkennen wat onze tegenstanders ons nu nog bestrijden: dat de sociaal-economische politiek, die de Partij van de Arbeid heeft gevolgd en die zij thans verder wil vervolgen, de enig juiste is. Wat onze politiek heeft gekenmerkt, was het streven naar evenwicht, het vermijden van eenzijdigheden, de verantwoordelijkheid voor allen, de zorg voor de economisch zwakken, wie zij ook mochten zijn, het beleven van een saamhorigheidsbesef, dat noch kapitalisme, noch communisme ooit kunnen opbrengen, de wijze zelfbeperking met betrekking tot de eigen wensen indien hogere belangen dit eisten. Het zijn niet het particuliere belang en de vrije concurrentie geweest, die de spontane hulpacties mogelijk hebben gemaakt die na de watersnood ons hart hebben verwarmd; neen, hier brak door een stuk van dat groeiende solidariteitsbesef, waarvoor wij zo lange jaren hebben gevochten. Het was *onze* werkzaamheid op sociaal gebied, die in het arme Nederland van na 1945 dingen mogelijk heeft gemaakt; waaraan het rijke Nederland van vóór 1940 onder conservatieve ministeries zich altijd heeft onttrokken. Het is de Partij van de Arbeid, die de krachtigste verdedigster is van de geleide loonpolitiek, die er toe heeft bijgedragen de beschikbare goederen op een redelijke wijze over de verschillende groepen werknemers te verdelen, die ons land behoed heeft voor stakingen en grote arbeidsconflicten, die een van de factoren is geweest tot beheersing van ons prijs-peil, waardoor wij in staat zijn onze uitvoer op hoog niveau te houden. Het is de partij van het socialisme geweest, die ook in de belastingpolitiek eenzijdigheid heeft weten te vermijden en die naar een redelijke verdeling van lasten heeft gestreefd, onder handhaving van het rechtvaardigheidsbeginsel, dat onder de uitermate moeilijke omstandigheden waarin wij verkeerden de zwaarste lasten op de sterkste schouders moesten worden gedragen. Ik durf volhouden, dat de Partij van de Arbeid minder dan welke andere partij in ons land ook, een belangenpartij is. Wij zijn niet een partij, waarin alleen maar de belangen van één groep, bijvoorbeeld van de

ondernemers of de arbeiders, aan het woord komen; wij zijn geen partij, waar, nog erger, verschillende belangengroepen hun belangentegenstellingen met elkaar uitvechten, en waarbij terwille van een uiterlijke schijneenheid, nu eens de ene, dan de andere groep een kluifje toegeworpen moet krijgen. Wij zijn verschillend van geestelijk uitgangspunt, maar van een onverbrekelijke eenheid in ons maatschappelijk ideaal, dat op een verantwoordelijkheid van allen en op een groeiende nationale en internationale solidariteit is gericht; op een geestelijke vrijheid, die door een socialisatie van althans grote delen van het productieproces en door het scheppen van gelijke ontwikkelingskansen voor een ieder wordt mogelijk gemaakt. En dit is misschien wel de grootste revolutie van onze tijd, dat het socialisme, schijnbaar rustiger geworden doordat het de kinderlijke romantiek van de barricaden achter zich heeft gelaten, in werkelijkheid de wereld weet te doordringen van zijn alle oude verhoudingen omwoelende besef van saamhorigheid en lotsverbondenheid van mensen, klassen en volkeren, overigens daarbij geholpen door andere geestelijke stromingen, die de naam van socialisme niet willen dragen, doch die daarmee toch nauw verwant zijn.

Het zijn deze grondgedachten, die het uitgangspunt vormen van het Plan van de Arbeid van de dertiger jaren. Het is van deze gedachten uit, dat onze cultuurpolitiek moet worden verstaan, onze sociale politiek, en ook onze economische politiek. Het is om deze redenen, dat toen in 1951 een beperking van onze nationale uitgaven nodig was, wij een beperking vroegen van consumptie en investeringen beide, in een weloverwogen evenwicht, en dat wij bij de voorstellen tot belastingverhoging de eis stelden, dat de verzwaring van lasten op een eerlijke manier over het Nederlandse volk zou worden verdeeld. Het is dezelfde lijn, die wij voor de komende periode willen zien voortgezet, nu wij voor nieuwe, en weer andere, moeilijkheden staan. Evenwicht tussen de sociale maatregelen en de maatregelen op economisch terrein; handhaving van een geleide loonpolitiek, waarmede ik niet wil zeggen, dat onder gewijzigde omstandigheden zeker veranderingen bij voorbaat zouden zijn buitengesloten; voortzetting van een belastingpolitiek, waarbij niet eenzijdig naar bepaalde groepen van bevolking wordt gezien, maar waarbij, indien belastingverlagingen wenselijk zijn, deze verlagingen aan de verschillende groepen van de bevolking ten goede komen, zoals ook in de belastingverzwaringen van verstreken jaren alle groepen van de bevolking hebben bijgedragen; voortzetting van een financiële politiek waarbij de maatregelen tot werkverruiming zowel naar de zijde van verhoogde uitgaven voor openbare werken als naar

die van belastingverlaging worden gericht. Bij de algemene beschouwingen over de Rijksbegroting 1953 heb ik, namens onze fractie, mogen betogen, dat de in 1952 geconstateerde toeneming van de werkloosheid niet in de eerste plaats een gevolg was van gebrek aan geldmiddelen bij het bedrijfsleven, maar van een gebrek aan vertrouwen in de komende economische ontwikkeling, op grond van de verminderde koopkracht van de Nederlandse bevolking. De conclusie daaruit was, dat een eenzijdige vermindering van de op het bedrijfsleven drukkende belastingen —waarvoor van conservatieve zijde wordt gepleit — niet kan helpen; daargelaten nog dat hierdoor de sociale verhoudingen verder uiteen zouden worden gerukt; nodig zou zijn — en wij menen dat nog — een evenwichtig complex van maatregelen, bestaande enerzijds uit een verhoging van bepaalde overheidsuitgaven vooral voor openbare werken, anderzijds uit een belastingverlaging, waarbij ook de belastingverlagingen weer een evenwichtig geheel zouden moeten vormen in die zin, dat naast een 'gerichte' belastingverlaging voor het bedrijfsleven — een belastingverlaging dan die nauw verband moet houden met te verrichten investeringen — een zekere verlaging van de indirecte belastingen de zorgen van de grote massa van de verbruikers zou moeten verminderen.

Van dit program is de verhoging van de uitgaven voor openbare werken spoedig tot stand gekomen en het verloop van de werkloosheid sinds dat ogenblik geeft aanleiding, de juistheid van deze maatregel bewezen te achten. Het aantal volledig werklozen, op 31 December 1952 nog 144.000 bedragende, is namelijk sindsdien met ongeveer 20.000 teruggelopen; en al hebben hier natuurlijk ook andere omstandigheden een rol gespeeld, zo mag ook het aanvatten van een aantal nieuwe openbare werken als een factor ten goede worden beschouwd. Maar voor het overige moet ik helaas vaststellen, dat het door ons gevraagde alomvattende program van actie nog maar weinig uit de verf gekomen is, en ik wil niet nalaten, op de bedenkelijke kant daarvan te wijzen. Wij zijn voorstander van ordening, maar ordening veronderstelt een snel en doeltreffend optreden. Dat het met de

ontwikkeling van de werkgelegenheid niet goed liep, was reeds in het voorjaar van 1952 duidelijk. Van het in September 1952 optredende kabinet mocht dus worden verwacht, dat het snel met afdoende en duidelijke voorstellen zou komen. Dat de regering tot dusverre in hoofdzaak heeft gestudeerd, en dat wij thans, na meer dan een half jaar, nog met de discussie moeten beginnen, is niet slechts een incidenteel verzuim, maar dit feit brengt het gehele aanzien in de ordening als zodanig en het vertrouwen in de mogelijkheid om van

overheidswege leiding te geven, in gevaar.
Ook met de watersnoodramp kan deze vertraging naar mijn mening niet worden verontschuldigd; de plannen hadden reeds voordien klaar moeten zijn.

Wel heeft natuurlijk de watersnoodramp al deze problemen in een wat ander licht gesteld. De schade is voorlopig, en heel globaal, geschat op 1 3/4 milliard gulden, dat is *2%* van ons nationale vermogen en 5 of 6% van ons nationale inkomen. Wij zullen deze schade moeten herstellen, en alles wat daarvoor nodig is, zullen wij op onze andere uitgaven moeten bezuinigen. Een belangrijk deel van de uitgaven komt ten laste van het Rijk, wat wil zeggen, dat zij via de belastingheffing over het gehele Nederlandse volk moeten worden omgeslagen; hetzij later, wanneer het Rijk begint daarvoor te lenen, hetzij direct, voorzover de schade uit lopende belastingopbrengst wordt betaald. Gezien de omvang van de schade is het onvermijdelijk, dat een deel van de kosten uit leningen wordt gevonden, maar de mogelijkheden daarvan mogen niet worden overschat. Zowel op sociale overwegingen als op overwegingen van werkgelegenheid moet de woningbouw, ondanks de ramp, op het hoge peil van 60.000 nieuwe woningen per jaar doorgaan, maar dat betekent, dat wij aan de gelden, die daarvoor nodig zijn, niet mogen raken. Ook de industrialisatie mag niet worden stopgezet. Een z.g. inflatoire financiering — heel huiselijk, zij het niet helemaal nauwkeurig gezegd, door het laten draaien van de bankbiljettenpers — verplaatst alleen maar de moeilijkheden en schept geen wezenlijke oplossing. Zij is slechts geoorloofd, voorzover de algemeen economische en monetaire verhoudingen eisen, dat de overigens werkzame deflatoire effecten worden gecompenseerd. Uit wat ik zojuist zeide over de oorzaken van de werkloosheid en over de algemene opzet van de te volgen werkgelegenheidspolitiek mag volgen, dat ik in dit opzicht zeker mogelijkheden aanwezig acht, in welk licht ook het voorstel van de Amerikaanse regering om 200 millioen gulden van de z.g. tegenwaarde-rekening voor het herstel van de schade beschikbaar te stellen, mag worden bezien. Maar ondanks dit alles blijft het duidelijk, dat de ramp de mogelijkheden tot belastingverlaging niet onaanzienlijk heeft verkleind. De schade moet nu eenmaal worden betaald, waarbij ook deze lasten niet in het bijzonder op de zwakste schouders mogen worden gelegd.

Ook in ander opzicht heeft de ramp ons trouwens voor nieuwe problemen gesteld. Voor de door de ramp getroffen gebieden moet een omvangrijk herstel- en ontwikkelingsprogramma worden opgesteld, waarbij het wenselijk is, het noodzakelijke

herstel te doen samengaan met een verbetering van de sociaal-economische toestanden in de getroffen gebieden, bijvoorbeeld door herverkavelingen, zoals die in 1946 in Walcheren tot stand zijn gekomen, en door sanering van woongelegenheid, waar deze mogelijk is.

Dat dit alles veel energie en geld zal kosten, naast de andere taken waarvoor wij reeds staan, spreekt vanzelf.

En dwars door dit alles heen spelen dan nog een drietal andere problemen, die ik niet onvermeld mag laten: het vraagstuk van de huurverhoging; onze sociale politiek in ruimere zin, en onze structuurpolitiek op lange termijn.

Het vraagstuk van de huurpolitiek is zo ingewikkeld, dat het ruimte zou kunnen geven voor een volledige inleiding op zichzelf. Ik moet mij dus beperken en wil mijn oordeel in de volgende drie punten samenvatten.

In de *eerste* plaats: het staat wel vast, dat nu alle prijzen sinds 1940 zo sterk zijn gestegen, ook aan een verdere huurverhoging op den duur niet kan worden ontkomen. De mogelijkheden voor het ogenblik hangen echter onder andere af van de situatie zoals die na de watersnood is geworden. Daargelaten wat had kunnen gebeuren indien er geen watersnood was geweest, zal *nu* in elk geval de a.s. huurverhoging zo beperkt mogelijk moeten worden gehouden; zij mag niet verder gaan dan strikt noodzakelijk is.

Een *tweede* punt betreft onze onwrikbare eis, dat de huurverhoging niet op de minder-draagkrachtigen mag worden afgewenteld. Wij willen dus duidelijk uitspreken, dat een eventuele huurverhoging door een loonsverhoging en daarmee samenhangende andere compensatiemaatregelen moet worden gevolgd, waarbij ik de vraag, welke die andere compensatiemaatregelen nu precies moeten zijn, voor het ogenblik laat rusten.

Uit een en ander vloeit dan tevens voort het *derde* punt, dat in dit opzicht van belang is, te weten zover de huurverhoging verder zou gaan dan een vergoeding aan de huiseigenaar voor de gestegen kosten en lasten, dit meerdere aan de overheid moet worden afgedragen voor het vormen van een fonds, waaruit toeslagen op nieuw te bouwen woningen kunnen worden bekostigd. Want bij onze huurpolitiek gaat het niet alleen om de oude woningen. Het gaat ook om de *nieuwe* woningen, waarvan de huren vooral de laatste tijd herhaaldelijk veel te hoog — tot 160%, 180% soms zelfs tot bijna 200% van het peil van 1940 — worden vastgesteld, terwijl bij de geleide loonpolitiek nog steeds van een huurpeil van 115% wordt uitgegaan. Een steeds groeiend aantal Nederlanders — voornamelijk bestaande uit jonge gezinnen — wordt daardoor onrechtvaardig behandeld. Men kan echter niet tegelijk vragen

om belastingverlaging en om hogere rijkstoeslagen, en de oplossing kan daarom slechts liggen in een egalisatiefonds, waarin eventuele huuroverschotten van de oude woningen worden gestort.

Wat de sociale politiek betreft noemde ik al onze eis tot voortzetting van de geleide loonpolitiek. Ook overigens willen wij uitspreken, dat wij van een onverzwakte voortzetting en uitbouw van onze sociale politiek, ondanks alle moeilijkheden waarvoor wij staan, geen afstand kunnen en willen doen. Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd en wij weten, dat de verwezenlijking van al onze wensen in dit opzicht tijd zal vragen. Maar dit mag ons niet ontheffen van de plicht, duidelijk uit te spreken wat onze verlangens zijn. Daarbij staat de invoering van een definitieve ouderdomsvoorziening, bestaande uit een bodempensioen dat verband houdt met de kosten van levensonderhoud, op de grondslag van de sociale verzekeringspolitiek, dus niet met individuele premiebetaling, en een aanvullend verplicht bedrijfspensioen op de voorgrond; deze wens houdt tevens in — dit tussen twee haakjes — dat wij dus *niet* accoord kunnen gaan met de van andere zijde bepleite afschaffing van de vereveningsheffing, die wij willen handhaven om t.z.t. in bijdragen voor de definitieve ouderdomsvoorziening te worden omgezet. Daarnaast noem ik dan in het bijzonder de verhoging van het bedrag, dat vrij is bij de berekening van de uitkeringen krachtens de Noodwet-Drees van ƒ 100,— tot ƒ 200,—. Ik weet, dat dit opnieuw geld aan de schatkist zal gaan kosten, geld dat de schatkist niet of nauwelijks heeft. Ik ben mijn inleiding begonnen met een uiteenzetting van de geweldige moeilijkheden, waarvoor Nederland nog steeds staat, en men zal mij zeker niet kunnen verwijten, dat ik daar geen oog voor heb. Ik ben er mij van bewust, dat de overheid de plicht heeft, een belangrijk deel van de watersnoodschade voor haar rekening te nemen, en dat dit de schatkist opnieuw voor zware offers zal stellen. Ik ben er van overtuigd, dat zekere belastingverlagingen noodzakelijk zijn, waardoor de overheidsinkomsten zullen worden verminderd. Maar ondanks dit alles wil ik uitdrukkelijk uitspreken, dat wij, de generatie die nog werkt, niet het recht hebben onze moeilijkheden op te lossen op de rug van hen, die oud en daardoor economisch weerloos zijn. Het is *hier* dat de grote nood is, en wij mogen niet de honderden millioenen belastingverlaging, waarom wordt gevraagd, laten betalen door onze ouden van dagen. De weinige millioenen, die hiervoor nodig zijn, kunnen en moeten worden gevonden wanneer wij elders over honderden millioenen beschikken. En dan zijn er nog die andere [missing]gen: een herziening van de Invaliditeitswet, waardoor de uitkeringen verband gaan

houden met het genoten loon, en de totstandkoming van een Ziekenfondswet, waarvoor wij waardevol materiaal vinden in het rapport, dat daaromtrent door de Dr Wiardi Beekman Stichting is uitgebracht; zorg voor de minder-validen en de invoering van een algemene kinderbijslagvoorziening; een onderzoek naar de wenselijkheden en mogelijkheden van een het gehele volk omvattende gezinsverzorging, en — een maatregel die dadelijk kan worden ingevoerd, ook al omdat hij zo weinig kost — een verruiming van de vacantie voor de minderjarigen in het beroeps- of bedrijfsleven. Want onze jongeren, die niet het voorrecht hebben voortgezet onderwijs te kunnen genieten, missen toch al zoveel vergeleken met die wel naar school of college kunnen gaan; geef hun daarom tenminste een ruimere vacantie dan zij thans meestal hebben, opdat zij in die langere vacantie iets van die levensontplooiing kunnen vinden waaraan zij anders zo moeilijk toekomen.

Tenslotte noem ik in dit verband — al gaat het hier om vraagstukken, die naast hun sociale aspecten ook economische gezichtspunten vertonen — nog twee onderwerpen, die in het brandpunt van de belangstelling staan: de positie van de z.g. middengroepen en de gemeenteclassificatie; beide vraagstukken, die elk voor zich een gehele inleiding zouden kunnen rechtvaardigen, maar die ik toch in het kort moet afdoen.

De nood van zekere middengroepen — met name van de gesalarieerden in overheidsdienst en particulier bedrijf en van bepaalde vrije beroepen — aanvaard ik als een feit, dat niet kan worden betwist. Dat de Partij van de Arbeid krachtens haar aard en structuur een positieve taak bij het oplossen van dit vraagstuk heeft, staat eveneens vast; dit feit werd trouwens reeds in ons rapport ‘De Weg naar Vrijheid’ uitdrukkelijk erkend. Maar dat de gegevens, waarover wij op het ogenblik beschikken om tot een oplossing van dit vraagstuk te komen, voldoende zijn doordacht en verwerkt, kan toch nauwelijks worden volgehouden. Er wordt een agitatie met en om de middengroepen bedreven, die — ik druk mij voorzichtig uit — niet altijd helemaal zakelijk kan worden genoemd. Om de vraag bijvoorbeeld, waar nu de grenzen van deze middengroepen liggen — wie dus precies tot de middengroepen behoren — heeft men zich nauwelijks bekommerd. In de bekende K.V.P.-rapporten zijn aan de middengroepen — ik vraag weer: wie zijn dat nu precies? — belangrijke verhogingen van salaris of inkomen toebedacht, maar de economische grondslagen van het geval zijn nogal wankel; er wordt, om het weer wat huiselijk te zeggen, met veel enthousiasme maar wel wat voorbarig, de huid verdeeld van een beer, die nog helemaal niet geschoten is. En wat het belangrijkste is, is wel dit, dat aan de werkelijke

grondslagen van het vraagstuk eigenlijk helemaal nog niet werd geraakt. Waarop berust de morele en maatschappelijke aanspraak van de 'middengroepen' op een hoger inkomen dan door de handarbeiders wordt genoten, en hoe groot dient een eventueel verschil te zijn? Het is duidelijk, dat wanneer wij dit soort vragen gaan stellen, het hele probleem van de maatschappelijke opbouw en van de sociale gerechtigheid tot de kern van het onderzoek moet worden gemaakt.

Partijgenoten, de Partij van de Arbeid is niet zo lichtvaardig, dat zij denkt dit vraagstuk in een handomdraaien te kunnen oplossen. Zij erkent de ernst van het vraagstuk, en het is wel overbodig te zeggen, dat de partij, die zich Partij van de Arbeid noemt, niet in gebreke zal blijven de waarde te erkennen van de zeer belangrijke arbeid van hen, die leiding aan het economische, sociale en culturele leven geven, en dat zij bereid is daarvan ook op het terrein van de inkomensverdeling de consequenties te aanvaarden. Maar om tot een verantwoorde conclusie te komen is studie nodig, waarvoor de Dr. Wiardi Beckman Stichting een speciale commissie heeft ingesteld, die al met haar onderzoek is begonnen; en in afwachting van de resultaten daarvan zijn wij van mening, dat wij niet mogen nalaten, op korte tijd die maatregelen te nemen, die weliswaar geen afdoende oplossing geven, maar die toch de verlichting geven die voor het ogenblik nodig en beschikbaar is. Wij denken daarbij in het bijzonder aan extra belastingfaciliteiten voor studerende kinderen, afschaffing van schoolgelden en het op ruimere schaal verstrekken van studietoelagen, en verder aan voorzieningen waardoor de sociale zekerheid van deze groepen kan worden verbeterd, speciaal met betrekking tot de ouderdomsvoorziening en de medische verzorging. Partijgenoten, het vraagstuk van de middengroepen is te belangrijk, en het hangt te zeer samen met de gehele maatschappelijke structuur, dan dat wij het tot een speelbal van politieke sentimenten mogen laten verworden. De toestanden zijn zodanig, dat een *spoedige* oplossing nodig is, maar overhaasting en onverantwoorde beslissingen wijzen wij af. Ik meen dat wij er op mogen vertrouwen, dat de Partij van de Arbeid, die alle geledingen van het Nederlandse volk omvat, tot een behoorlijke oplossing in staat zal blijken te zijn. Ik mag beginnen te constateren, dat vergeleken met de toestand van vóór 1940 in de onderlinge verhouding tussen de beloningen op het platteland en in de grote steden, evenals in de onderlinge verhoudingen in de lonen tussen verschillende arbeidersgroepen een aanmerkelijke verbetering is ingetreden, mede dank zij de door de regering met steun van de Stichting van de Arbeid gevoerde planmatige, beheerste loonpolitiek, de sociale politiek

en de landbouwpolitiek.

Niettemin is het duidelijk, dat ondanks deze aanmerkelijke verbeteringen ook op het ogenblik nog een niet in alle onderdelen verdedigbaar verschil in beloning bestaat. Wij zouden daarom moeten uitspreken, dat een verdere vermindering van de verschillen in beloning gewenst is.

Voorzover dit verschil in beloning uit de gemeenteclassificatie voortspruit, kan dit verschil worden verkleind, hetzij door een vermindering van het aantal gemeenteklassen, hetzij door een verkleining van de toonafstand tussen deze klassen, hetzij door een combinatie van beide maatregelen. In overeenstemming met het advies van de Sociaal-Economische Raad achten wij het noodzakelijk, dat met de verkleining van deze verschillen onmiddellijk een aanvang wordt gemaakt.

Intussen hebben wij hier te maken met een vraagstuk dat vele kanten heeft. Soms zijn loonverschillen het onvermijdelijke gevolg van economische omstandigheden, bijvoorbeeld van slechte verkeersverbindingen, en een al te snelle opheffing van verschillen kan daarom bepaalde gebieden wel eens van de regen in de drup brengen. Hand in hand met de afbraak van de classificatieverschillen moet daarom gaan de verdere openlegging van het platteland, wat de enige manier is om een solide economisch fundament voor een definitieve gelijkstelling te bouwen.

Partijgenoten, ik ben er mij van bewust, dat ik over dit vraagstuk, dat zo sterk in de belangstelling staat, eigenlijk veel te weinig heb gezegd. Maar het terrein, dat ik moest behandelen, is zo groot, dat voor bepaalde onderdelen inderdaad te weinig tijd overblijft. Misschien geeft de discussie intussen nog aanleiding op een en ander wat dieper in te gaan.

Congres, ik ben nu ongeveer een uur aan het woord geweest over een aantal aangelegenheden betreffende de sociale, economische en financiële politiek, zoals die naar onze mening in de komende tijd binnen Nederland moet worden gevoerd. Daarnaast staat het probleem van onze politiek op langere termijn — wat ik eerder onze structuurpolitiek heb genoemd — en dat van onze politiek in de wereld, onze internationale politiek. Over de buitenlandse politiek zult U een afzonderlijke inleiding horen, en voor het overige mag ik niet veel meer van uw aandacht vragen dan ik reeds heb gedaan. Toch wil ik met een enkel woord nog ingaan op deze ruimere achtergronden van onze binnenlandse politiek, waarmee ik dan tevens wil besluiten. Maar voor ik daartoe overga, wil ik toch nog iets zeggen over het belastingprogram, dat wij van de regering tegemoetzien.

Kenmerk van onze socialistische politiek is, dat wij geen belangenpolitiek willen bedrijven, maar dat wij zoeken naar het verwezenlijken van maatschappelijke gerechtigheid in een welvarende samenleving. Wij weigeren daarom principieel een eng groepsstandpunt in te nemen. Wij doen daarom niet mee in het koor van diegenen, die met meer lawaai dan kracht van argumenten alleen maar belastingverlaging bepleiten voor zichzelf, en die elke redenering ondergeschikt maken aan het vooropgezette doel, de eigen bijdrage aan de gemeenschap zo klein mogelijk te houden. Of de schatkist een tekort kan lijden, is voor ons daarom een vraag van nuchtere overweging; of de overheid daarbij de weg moet inslaan van grotere uitgaven, bijvoorbeeld voor openbare werken, dan wel die van belastingverlaging, mag alleen afhangen van het nut, dat daarmee wordt gesticht; en besluit de overheid tot belastingverlaging, dan leidt de omstandigheid, dat daarbij óók het levenspeil van de verschillende groepen in de bevolking in het geding is, er toe, de belastingverlaging zoveel mogelijk aan alle groepen van de bevolking te doen toekomen. Zo wordt niet alleen de gerechtigheid gediend, maar zo wordt ook het grootste economische nut verkregen; want onze fabrieken kunnen alleen maar blijven draaien, wanneer de afzet door een voldoende koopkrachtige vraag bij de grote meerderheid van ons volk is gewaarborgd. Een verlaging van de op het bedrijfsleven rustende belastingen — indien die mogelijk is — moet daarom gepaard gaan met een verlaging van de op de grote massa van de verbruikers drukkende indirecte belastingen, terwijl daarnaast voor verlaging in aanmerking komt de inkomstenbelasting, die van de middelbare inkomens moet worden betaald, omdat het tarief daar een noch theoretisch, noch practisch te verdedigen bult naar boven vertoont. Dit alles zou alleen maar anders zijn, indien daardoor de kapitaalvorming in het gedrang zou komen, waarmee de voor onze steeds groeiende bevolking noodzakelijke werkgelegenheid kan worden geschapen. Maar vooreerst wijzen alle beschikbare cijfers uit, dat het bedrijfsleven in de achter ons liggende jaren zo geweldig veel heeft verdiend, dat ondanks alle geschreeuw over te hoge en zelfs over ondragelijke belastingen de kapitaalvorming groter is geweest dan ooit, en in de tweede plaats zijn wij niet bereid, van de particuliere kapitaalvorming een heilig dogma te maken, waaraan niet mag worden geraakt. Kapitaalvorming is een levenskwestie voor ons volk, maar een kapitaalvorming door de gemeenschap is in een aantal gevallen heel wat nuttiger, én rechtvaardiger tegelijk, dan kapitaalvorming door particulieren.

Wij hebben dit alles vele malen, óók bij de algemene beschouwingen over de

Rijksbegroting voor 1953, duidelijk uitgesproken, maar onze stem was tot dusver die van een roepende in de woestijn. Dezer dagen zijn wij echter verblijd met een officiële uiteenzetting van de regering, waarin de regeringsplannen worden ontvouwd. Ik moet daarbij intussen zeggen, dat deze blijdschap zich voorlopig in hoofdzaak uitstrekt tot het feit, dat er nu eindelijk een regeringsprogram blijkt te bestaan, want de inhoud van dit program geeft ons tot nogal gemengde gevoelens aanleiding.

Zoals U in de couranten zult hebben gelezen, voorziet het plan in een verdere huurverhoging van gemiddeld ± 25%, *zonder* afroming, en dus rijkelijk aan de hoge kant, en een program van belastingverlagingen, waarvan een gedeelte bestemd is om een stuk van de huurverhoging op te vangen, en waarvan de rest aan het bedrijfsleven ten goede zal komen. Partijgenoten, het schijnt mij nog te vroeg om U hierover mijn definitieve oordeel te geven. Het is de Tweede Kamerfractie, die hierover in eerste instantie haar standpunt moet bepalen, en daar zijn wij aan een discussie over dit vraagstuk nog niet toegekomen. Bovendien ontbreekt in de brief van de regering het belangrijkste dat nodig is om tot een zuiver oordeel te komen, namelijk een opgave van de bedragen, die met de verschillende onderdelen van het plan gemoeid zijn.

Laat ik vooropstellen, dat in het regeringsprogram elementen voorkomen, die onze volle instemming hebben. Ik noem de afschaffing, resp. verlaging van schoolgelden, waarover Burger al sprak, al moet ik daaraan dadelijk toevoegen, dat de middengroepen, aan wie speciale aandacht zou worden gewijd, het meeste zijn geholpen met de afschaffing van de schoolgelden voor H.B.S. en gymnasium, en dat dit juist in de voorstellen ontbreekt. Ook de verhoging van de kinderaftrek voor studerende kinderen juichen wij toe. Maar wat de hele opzet van het plan betreft, vrees ik toch met grote vrezen. Essentieel voor de gedachtengang van de Tweede Kamerfractie, die ik zo duidelijk mogelijk heb trachten weer te geven, was de eis van een redelijk evenwicht, en zie ik goed, dan wordt aan deze eis — die men trouwens ook kan vinden in het dezer dagen gepubliceerde rapport van de Sociaal-Economische Raad over het vraagstuk van de werkgelegenheid — *niet* voldaan. De voorgestelde belastingverlagingen voor de minderdraagkrachtigen namelijk zijn bestemd om de gevolgen van de huurverhoging op te vangen: *zij* worden daarvan dus niet beter. Maar de *eigenlijke* belastingverlagingen — tezamen vermoedelijk tot een bedrag van enige honderden millioenen guldens — komen uitsluitend of vrijwel uitsluitend ten goede aan het bedrijfsleven. En nu komt het mij voorlopig toch voor, dat er slechts twee mogelijkheden

zijn: óf wij zijn economisch en financieel in staat het bezuinigingsprogram van 1951 terug te draaien, óf wij zijn het niet. Zijn wij het wel, dan kunnen de op het bedrijfsleven drukkende belastingverzwaringen van 1951 worden teruggenomen, *maar dan is er geen aanleiding, hetgeen nog van de consumptiebeperking van 5% is overgebleven, te handhaven.* De andere mogelijkheid — waarvoor mede in verband met de watersnoodschade ook wel iets te zeggen valt — is, dat wij gedurende de eerstvolgende één of twee jaar nog een program van versobering moeten handhaven, zodat wij de consumptiebeperking niet ongedaan kunnen maken. Maar als dit zo is, is *het óók ongeoorloofd aan het bedrijfsleven enkele honderden millioen guldens, die wij niet hebben, in de schoot te gooien,* en op die wijze de verdeling van het nationaal inkomen verder scheef te trekken. Ik vraag mij dus af, partijgenoten, of het regeringsprogram niet lijdt aan een innerlijke tegenspraak, die *speciaal voor ons* moeilijk aanvaardbaar is. Van de Tweede Kamerfractie kan bezwaarlijk worden verwacht, dat zij in 1953 haar program van 1952 zal verloochenen: of trouwens van de vakbeweging mag worden verondersteld, dat rij bereid zal zijn aan de handhaving van de consumptiebeperking van de loontrekkenden mee te werken, wanneer daarmee onverbrekelijk samenhangende beperkingen ten aanzien van andere groepen der bevolking ongedaan worden gemaakt, is een vraag, die *ik* hier niet wil beantwoorden. Maar wel is mijn conclusie, dat wij deze hele aangelegenheid nog wel eens zéér grondig zullen moeten bezien.

En hiermede kom ik dan tot het einde van mijn betoog.

Partijgenoten, Nederland is een klein land, en wij kunnen in dit kleine land geen socialisme bouwen, wij kunnen daar zelfs geen welvaart garanderen, wanneer wij niet in nauw contact blijven met de wereld, die ons omringt. Het is een oude socialistische overtuiging, dat de wereld één behoort te rijn in een waarachtige broederschap van alle volkeren, die elkander niet zullen bestrijden maar steunen, en die gezamenlijk een duurzame welvaart zullen bouwen. Nog is de wereld niet zo ver, maar onder de Europese naties is, met horten en stoten, een eenheid groeiende, die beloften voor de toekomst inhoudt. Die eenheid *moet* worden nagestreefd, niet slechts op het politieke vlak, maar vooral ook op het economische vlak. Slechts door een samenvoeging van de economische krachten van de afzonderlijke Europese volkeren tot een groter en sterker geheel kan die vaste grondslag worden verkregen, waarin welvaart en gerechtigheid hechte wortels kunnen slaan. Het is ons daarom een voldoening, dat het de Nederlandse regering is

geweest en nog is, die met klem van redenen de groeiende Europese economische eenheid aan de orde heeft gesteld en verdedigd.

Maar het socialisme heeft niet slechts een ruimte van blik over de grenzen van het eigen land. Wat onze diepste diepten beweegt, is ons schouwen in de verten van de tijd. Wij werken aan de dag van heden, en wij weten, dat de afzonderlijke vraagstukken, waarvoor wij staan, dikwijls zo moeilijk te begrijpen zijn, dat zij ons zo weinig aanspreken, dat zij dikwijls te technisch zijn om er zo erg warm voor te lopen, en wij weten ook, dat onze oplossingen dikwijls maar gebrekkig blijven. Wij hebben onze wensen voor de dag van morgen, voor een iets verdere toekomst, waarin wij voort hopen te gaan met het veranderen van de structuur van onze samenleving, door uitbouw van de P.B.O., door de verwerkelijking van de medezeggenschap door de totstandkoming van ondernemingsraden en door herziening van de bestaande bezitsverhoudingen. Maar zijn werkelijke zin krijgt dit alles eerst, wanneer wij het zien in het licht van ons toekomst-ideaal van een geheel andere samenleving dan de tegenwoordige. Over onze politiek op de zeer lange termijn heb ik niet gesproken, zelfs niet ten aanzien van de werkgelegenheid in engere zin; het gaat op het ogenblik alleen maar om de vraag, wat onze band vandaag te doen moet vinden. Wij zouden echter geen socialisten zijn, partijgenoten, wanneer wij ook niet ten aanzien van ons werk van alle dag zouden uitspreken waarom het ons in laatste instantie gaat; om dat beeld, dat ons voor ogen zweeft, van een wereld van gerechtigheid en vrede, van welvaart en van ware menselijkheid. Wij weten niet, of wij dat beloofde land zelf zullen mogen zien. Misschien moet ik zelfs zeggen, dat wij zeker weten, dat wij het *niet* zullen zien; want naarmate wij voortgaan op onze weg, zullen de horizonten zich verwijden, en zal het ideaal zich verplaatsen, opnieuw naar de verten die voorshands onbereikbaar zijn, maar het zal stralender en schoner zijn dan wij nu nog kunnen denken. Want het socialisme is niet iets dat kant en klaar kan worden gedacht en dat op een feestelijk ogenblik voor alle eeuwigheid verwezenlijkt zal worden. Het socialisme is de opdracht, om overal en te allen tijde in een onvolmaakte wereld te vechten tegen onrecht en eigenbelang en vóór de ware menselijkheid; het is de opdracht om, te beginnen in onszelf, de beide grote vijanden te overwinnen die onze cultuur bedreigen: de kapitalistische geest én de geweldsaanbidding, de dictatuur.

Partijgenoten, de problemen, waarvoor wij staan, veranderen van dag tot dag, maar de kern van het socialisme, onze opdracht, blijft dezelfde. Ons antwoord op de vraagstukken,

die ons worden gesteld, kan daarom slechts goed zijn, indien wij het aan onze socialistische overtuiging hebben getoetst. Ik spreek de wens uit, neen sterker, ik ben ervan overtuigd, dat wat wij in onze resolutie over de sociaal- economische politiek zullen neerleggen, aan deze hoge standaard kan voldoen.